

УДК 804 (05)

DOI 10.18372/2786-5487.1.16648

Островська Людмила,
учитель біології та географії, педагогічне звання «Учитель-методист»,
заступник директора з навчально-виховної роботи,
Рокитнянський ЗЗСО № 2,
с. Рокитне, Білоцерківського району Київської області, Україна

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ЯК ГОЛОВНА СКЛАДОВА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЇ

***Анотація.** Стаття присвячена аналізу педагогічної майстерності як головна складова педагогічної дії; вчитель - основна дійова особа у реформуванні сучасної освіти. Проаналізовано стан державного управління неперервною освітою педагогічних працівників в Україні, зазначені проблеми реалізації неперервної освіти в українському освітньому просторі.*

***Ключові слова:** модернізація системи освіти, педагогічна майстерність, самоосвіта, учитель, учень.*

***Annotation.** The article is devoted to the analysis of pedagogical skills as the main component of pedagogical action; teacher - the main actor in the reform of modern education. The state of state management of continuing education of pedagogical workers in Ukraine is analyzed, the problems of realization of continuous education in the Ukrainian educational space are noted.*

***Key words:** modernization of the education system, pedagogical skills, self-education, teacher, student.*

Модернізація системи освіти вимагає суттєвих і якісних змін у практиці роботи педагога. Все більшої актуальності набувають питання, пов'язані з посиленням неперервного характеру навчання і професійного удосконалення педагога як умови його активної адаптації до нових обставин і моделей

діяльності, компетентнісного підходу до освітнього процесу у закладі освіти. Оскільки особливістю компетентнісного підходу є нова мета навчання, очевидним стає те, що відповідно до неї мають бути адаптовані всі компоненти освітнього - виховного процесу.

Тільки за умови охоплення всього педагогічного процесу можна досягти формування компетентнісного підходу в освіті, як інтегрованого результату навчання. Запорукою успішного реформування освіти в цілому є підвищення професійної компетентності педагога, яку неможливо розглядати без самоосвітньої діяльності.

Учитель - основна дійова особа у реформуванні сучасної освіти. Сучасні вимоги до педагога на перше місце ставлять систематичну самостійну роботу з розвитку професійної компетентності, поглиблення його теоретичних знань та практичних умінь. Тому вчитель має постійно оновлюватися, розвиватися індивідуально. Для того, щоб навчати, вчителю самому необхідно постійно навчатись. Прагнення до знань, психологічна готовність педагога до об'єктивної потреби навчатись протягом своєї педагогічної кар'єри є безперечним гарантом його професійного становлення. Самоосвіта – це безперервний процес саморозвитку та самовдосконалення педагогів [5].

Важливою рисою самоосвіти вчителя є те, що результатом його роботи виступає не лише власне самовдосконалення в особистісному й професійному плані, а й розвиток учнів. Учитель повинен досягти успіху, щоб його досягли учні. Самоосвітню діяльність вчителя можна розглядати як сукупність декількох «само-»:

- самооцінка - вміння оцінювати свої можливості;
- самооблік - вміння брати до уваги наявність своїх якостей;
- самовизначення - вміння вибрати своє місце в житті, суспільстві, усвідомлювати свої інтереси;
- самоорганізація - вміння знайти джерело пізнання й адекватні своїм можливостям форми самоосвіти, планувати, організовувати робоче місце та

діяльність;

- самореалізація - реалізація особистістю своїх можливостей;

- самокритичність - вміння критично оцінювати перевагу та недоліки власної роботи;

- самоконтроль - здатність контролювати свою діяльність;

- саморозвиток - результат самоосвіти.

Становлення творчого вчителя-професіонала повинно відбуватися не стихійно, а за індивідуальним цілеспрямованим планом самоосвіти. При складанні планів доцільно враховувати такі принципи самоосвіти вчителя:

- принцип цілісності (системність самоосвітньої діяльності);

- принцип діяльності (практична спрямованість роботи);

- принцип мобільності (відповідність змісту самоосвіти рівню професійної компетентності);

- принцип самореалізації (впровадження в життя своїх внутрішніх можливостей та здібностей);

- принцип самоорганізації (здатність особистості раціонально організувати свою діяльність).

Досконала організація самоосвіти залежить від багатьох факторів. Багато залежить від мотивів самоосвіти, об'єктивної і суб'єктивної значущості, теоретичної і практичної підготовки, ступеня оволодіння вміннями здійснювати самоосвітню роботу, фізіологічного й емоційного стану та інших факторів.

Стартовий інтелектуальний потенціал - це певний обсяг знань, умінь та навичок, набутих учителем. Знання - фундамент пізнавальної діяльності. При постійному саморозвитку вчителя постійно удосконалюється рівень інтелектуальної компетентності вчителя, а саме:

- стан науково-теоретичної підготовки;

- стан психолого-педагогічної підготовки;

- стан методичної підготовки;

- стан технологічної підготовки.

Самоосвіта вчителя є необхідною умовою професійної діяльності та зростання педагога. Здібність до самоосвіти не формується у педагога разом з отриманням диплому педагогічного ВНЗ. Ця здібність визначається психологічними і інтелектуальними показниками кожного окремого вчителя але не в меншому ступені ця здібність формується в процесі роботи з джерелами інформації, аналізу, самоаналізу, моніторингу своєї діяльності, діяльності колег.

Зовні майстерність виявляється в успішному розв'язанні різноманітних педагогічних завдань, високому рівні організації навчально-виховного процесу, але суть її в тих якостях особистості вчителя, які породжують цю діяльність, забезпечують її успішність. Ці якості варто шукати не лише в уміннях, а й у тому сплаві властивостей особистості, її позиції, які й дають педагогові змогу діяти продуктивно і творчо.

Що, наприклад, давало можливість А.С. Макаренку утримуватися на міцних педагогічних підвалинах, реагувати на кожную ситуацію, завжди правильно обираючи тактику? Хоча педагогічна майстерність виявляється в діяльності, проте до неї вона не зводиться. Не можна обмежити її лише високим рівнем розвитку спеціальних узагальнених умінь. Сутність майстерності – в особистості вчителя, в його позиції, здатності виявляти творчу ініціативу на ґрунті реалізації власної системи цінностей. Майстерність – вияв найвищої форми активності особистості вчителя в професійній діяльності, активності, що базується на гуманізмі й розкривається в доцільному використанні методів і засобів педагогічної взаємодії в кожній конкретній ситуації навчання і виховання [6].

Розглядатимемо педагогічну майстерність як вияв педагогом свого «Я» у професії, як самореалізацію особистості вчителя в педагогічній діяльності, що забезпечує саморозвиток особистості учня. За рахунок яких внутрішніх резервів, якого опертя в особистості, яких її властивостей досягають успіхів у вихованні?

Для того, щоб здійснювати рефлексивне керівництво розвитком учнів, учитель має бути здатним керувати собою і через себе - всіма компонентами педагогічної діяльності на ґрунті зворотного зв'язку: усвідомлення мети діяльності й результатів її досягнення; бачення внутрішньої картини світу дітей і того, як сприймають вони дії педагога; вибір оптимальних засобів впливу і коригування педагогічної позиції на основі аналізу результатів відповідно до поставлених завдань. Спрямованість на дитину як прагнення співучасті в її розвитку допомагає обрати мету і спонукає до пошуку способів її реалізації – педагогічних технологій і техніки. Усвідомлення мети і результату організованого процесу розвитку зумовлює потребу у знаннях, і тоді сплав гуманістичної спрямованості та професійної компетентності стає міцною підвалиною для саморозвитку педагога, даючи змогу осмислювати суперечності між обраною програмою виховання і реальним процесом її здійснення. Саме це є внутрішнім стимулом самовиховання вчителя, прагненням набутти потрібних умінь, поглибити знання [1].

Втрата вчителем здатності регулювати педагогічний процес призводить до гальмування гармонійного розвитку взаємодії з учнями, і тоді з'являється орієнтація лише на зовнішній контроль, а не на самоконтроль, що паралізує органічність у поведінці вчителя.

Отже, майстерність учителя можна розглядати як найвищий рівень педагогічної діяльності, як вияв творчої активності особистості педагога. Коли ж ми хочемо усвідомити витoki розвитку майстерності, зрозуміти шляхи професійного самовдосконалення, доцільно сформулювати визначення цієї педагогічної категорії так: педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі.

Гуманістична спрямованість – найголовніша характеристика майстерності. Що становить спрямованість особистості? Ідеали, інтереси, ціннісні орієнтації. Гуманістична спрямованість – спрямованість на особистість іншої людини, утвердження словом, і працею найвищих духовних цінностей, моральних норм

поведінки й стосунків. Це вияв професійної ідеології вчителя, його ціннісного ставлення до педагогічної дійсності, її мети, змісту, засобів, суб'єктів. Треба враховувати той факт, що діяльність вихователя зіткана з педагогічних драм, якщо драмою вважати зіткнення думок, боротьбу за утвердження позиції. Причому, що вищий рівень майстерності, то чіткіше виявляються конфлікти, бо новизна систем, які пропонує талановитий учитель, часто натрапляє на опір сталих поглядів.

Педагогічна спрямованість особистості кожного вчителя багатоаспектна, її становлять ціннісні орієнтації: на себе - самоутвердження (щоб бачили в мені кваліфікованого, вимогливого, справжнього вчителя); на засоби педагогічного впливу (коли найважливіше для вчителя - програма, заходи, способи їх пред'явлення); на школяра (дитячий колектив в актуальних умовах - адаптація); на мету педагогічної діяльності (на допомогу школяреві в розвитку - гуманістична стратегія). Для педагога провідною є орієнтація на головну мету за гармонійної узгодженості всіх інших: гуманізації діяльності, гідного самоутвердження, доцільності засобів, врахування потреб вихованців. Лише за умови почуття відповідальності перед майбуттям, усвідомлення мсти і великої любові до дітей починає формуватися професійна майстерність учителя [4].

Майстерність педагога – в «олюднюванні», натхненності знання, яке не переноситься з книг в аудиторію, а висловлюється як власний погляд на світ. На ґрунті професійних знань формується педагогічна свідомість – принципи і правила, які є засадовими щодо дій і вчинків учителя. Ці принципи і правила кожний педагог виробляє на основі власного досвіду, але осмислити, усвідомити їх можна лише за допомогою наукових знань, що потребують систематичного поповнення. Варто зауважити, що складність навчання вчителя, набуття професійної компетентності полягає і в тому, що професійне знання має формуватися водночас на всіх рівнях: методологічному, теоретичному, методичному, технологічному. Це потребує розвинутого професійного мислення, здатності добирати, аналізувати й синтезувати здобуті знань в досягненні педагогічної мети, уявляти технологію їх застосування.

Елемент педагогічної майстерності – педагогічна техніка як форма організації поведінки вчителя. Знання, спрямованість і здібність без умінь, без володіння способами дій не є гарантією високих результатів. Педагогічна техніка – це вміння використовувати психофізичний апарат як інструмент виховного впливу, це прийоми володіння собою (своім організмом, настроєм, мовленням, увагою й увагою) і прийоми впливу на інших (вербальними і невербальними засобами).

Елементи педагогічної майстерності дають змогу з'ясувати системність цього явища в педагогічній діяльності. Високий рівень майстерності надає нової якості всій роботі педагога: формується професійна позиція, що акумулює в собі вищі рівні спрямованості, знань і готовності до дії; розвинуті знання стають інструментом для самоаналізу і вияву резервів саморуху; високий рівень здібностей стимулює саморозкриття особистості, а вдосконалення педагогічної техніки – пошук результату, адекватного задумові.

Список використаних джерел

1. Васянович Г.П. Педагогічна етика : Навч. методич. посібник / Г.П. Васянович. – Львів, «Норма», 2005. – 344 с.
2. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. / І.А. Зязюн. – К. : МАУП, 2000. – 309 с.
3. Коменский Я.А. Законы хорошо организованной школы : [Избр. пед. соч. : В 2-х т.] / Под ред. А.И. Пискунова (отв. ред.) и др. / Я.А. Коменский. – М. : Педагогика, 1982. – Т. II. – 576 с.
4. Кравець В. Історія української школи і педагогіки / Володимир Кравець. – Тернопіль, 1994. – 386 с.
5. Лавріненко О.А. Історія педагогічної майстерності : Навчальний посібник для студентів педагогічних ВНЗ, аспірантів, вчителів / Олександр Лавріненко. – К. : Богданова А.М., 2009. – 328 с.
6. Макаренко А.С. Педагогічні твори / А.С. Макаренко. – К. : Радянська школа, 1953.